

Lakos Sándor lelkiismeretesen elolvasta, amit Tessedik írt és összegezi, amit róla írtak. Témáját már annyian bányászták ki, hogy újat ő is csak anyagban tud adni. Értékelésben elődeit visszhangozza. Saját kutatásainak gyümölcse Tessedik három, eddig közre nem adott levele. Forrásai a Tessedik-irodalom java és benyomásunk szerint Tessedik műveinek teljes jegyzéke. Ez a könyvészeti felsorolás az értekezés legnagyobb értéke.

Felépítésben keveri az életrajzot az egyes tudományzakokban nyert eredményekkel s így szép stílusú előadása élvezetes modorban ismertet meg bennünket az apostoli lelkületű újító élete művével. A mű egyes fejezeteiben Tessediknek majd a papi és nevelői, majd pedig a falugondozó társadalompolitikus és gyakorlati közgazda arcát világitja meg. A bennünket közelről érdeklő neveléstörténeti részben bemutatja Tessediket mint a német philantropisták buzgó követőjét. Az eddigieknél eredetibb részletekben veti egybe Felbiger írásaival Tessedikéit és közvetlen hatásokat nyomoz ki Salzmann műveinek párhuzamos gondolatokat tartalmazó részeiben is. A szellemtörténet kutatójának lelkiismeretességével, bő és meggyőző idézetekben tárja mindezt elénk, s adataival csak megerősíti, amit Tessedik eddigi neveléstörténeti kutatói, főképp Kemény Gábor megállapítottak.

Az értekezés egészéről szólva és elismerve, hogy szerzőnk a filologus készségségen túlhaladó közgazdasági és társadalomtudományi olvasottsággal fogott művéhez, meg kell állapítanunk, hogy *Tessedik nem filológiai és szellemtörténeti téma*. Ezért egy kicsit meg is lepödtünk, hogy az értekezés a Minerva sorozatban jelent meg. Majdnem olyan ez, mintha valamelyik közgazdasági kiadványsorozat Arany Jánosról írta, mert földbirtokos is volt s apróbb pénzkölcsönöket nyújtott. Ez a magyarázata, hogy a társadalomgazdasági rész szerzőnk kutatásának csak amolyan mellékterméke, amiben semmi újat nem mond. Igaz, hogy tanulmányának csak szellemtörténeti céljai vannak, de akkor ennél tovább nem is kellett volna mennie s anyagát Tessedik élete művének súlyosabb, de ide nem tartozó részével szaporítania.

E fenntartásokkal elismerjük szerzőnk nagy szorgalmát, kiforrott nézeteit, jó áttekintést nyújtó szerkesztői készségét, új adatait, filologiai aprólékosságú s gondos egybevetéseit és e párhuzamokra alapított önálló eredményeit.

Borotvás-Nagy Sándor.

Kardos Tibor: Deák-műveltség és magyar renaissance. (Különnyomat a Századok 1939-i évfolyamából.) Budapest, 1939. 8-r., 89 l.

A régi magyar, úgynevezett irodalom-alatti költészet keletkezésére és elterjedésére, valamint művelőire és terjesztőire is, először Gragger Róbert próbált rávilágítani népballada-elméleti tanulmányában. Kardos Tibor most a kérdés mélyreható és messzekörü vizsgálatával nemcsak összefoglalja a tudnivalókat, hanem ügyes kapcsolatokkal szinte magától értetődően megoldja az irodalomtörténetnek nem egy eddig nyitva maradt problémáját. E megoldás kulcsa — és dolgozata ezért érdekel e helyt bennünket — a humanizmus és a humanista iskola. Ebben a Karolingok udvarának örökségeként a klerikus kultúrának részéül, de vele párhuzamosan is

tovább él az antik irodalom' és a klasszikus mesevilág. Görög eposzok hősei és mondavilága, tudós képzetek és laikus hagyományok tarkán keveredve jelentkeznek, mint mesés motívumok, az iskola diákvilágában. Nyomaikat meg lehet látni Anonymus Gestáiban vagy a Képes Krónikában is. Retorikus célú, iskolai verselés egy ál-klasszikus költészetet teremt, szókincset gazdagít és forma-készletet. Főként a világiasabb bolognai egyetemről, amely a pécsinek is mintája volt s amelyet pl. a kir. kancelláriához közelálló Esztergomból sokan látogattak magyarok, de másunnan is, nálunk is elterjedt ez a vers-művelés, amelyből a goliardikus költészet fejlődött. Ez utóbbi Kardos szerint valószínűleg »Goliás püspökről«, az ú. n. bolondos ünnepek álarcos ördögfigurájáról kapta nevét s művelői olyan vándorló (vágáns) klerikusok voltak, akik nem látszottak papi hivatásra alkalmasoknak s így — mai névvel — szellemi proletárokká rekedtek ki a társadalomból. Mint egyházi iskolát és kórus-énekeket tanult emberek, goliardikus költemények éneklésével keresték kenyerüket. Forrásaik egyfelől a himnusz-költészet, másfelől szatírák és szerelmi versek voltak, e költészet anyagának két nagy gyűjteménye a benedict-beureni ú. n. Carmina Burana és a Cambridgei Dalok. E goliardikus-költészet anyagát, köztük az utóbb sokat üldözött virágénekeket mihozzánk is elhozták külföldi egyetemeket járt diákjaink, s már Solymossy Sándor rámutatott, hogy a garabonciás-diák alakjában ősmagyar elemek a kóbor goliardokéval olvadtak egybe, nevét a negromantia-gramantia szavak magyarazzák meg. Énekes garabonciásokra vall több, Dézsi és Ferenczi Zoltán által ismertetett régi verseskönyvünk.

A »Bolondos-ünnep« is átplántálódott hozzánk. A Franciaországban ismert »verébmise« nálunk mint madármise Gyergyóditróban ma is él. A magyar karácsonyi játékokban vergiliusi pásztornevekkel találkozunk. Diákszínjátás nyomait érzi Kardos a Balassi Menyhárt-komédiában. A szerelmes leveleket fogalmazó diák népballadáinkban tűnik föl. Balassa Bálint egyik *Ad notam* idézete, *Vir monachus in mense Mai*, goliardikus ének sorát őrzi. Walter Mapes *Galliphusa* — szintén Goliás — megvan a Béli-kódexben. Goliardikus eredetű a *Nyúl éneke* s ilyen az énekeskönyveinkben nagyon elterjedt páros-ének, *Lányom, lányom, édes lányom*... Legrégibb emlékei közé tartozik a *Virágok vetélkedése*, a *Sopróni virágének* s a kormöcbányai ismert *Supra! agnő*... Nagyon találó és helyes Kardosnak az a megállapítása, hogy iskolamesterek, diákok, prédikátorok a humanista iskola történeti ismereteiből egyformán merítik a történeti énekeket és a széphistóriákat, — mindkettő »igaz történet« számukra, elvileg tehát nincsen különbség a két »műfaj« között. Mindezek szerzői a régi énekesek kedvelt anyagát és előadását folytatják s épen úgy bennegyökereznek a humanista iskolában, mint magának a goliardikus költészetnek hajszályökerei.

Ha még hozzátesszük is, hogy Kardos föltevése szerint az egyházi versformáknak s azok ritmikájának elvilágiasodása és további fejlődése valószínűleg a goliardikus költészetten vezet át, nem merítettük ki azt a területet, amelyet a magyar irodalomtörténet számára szerzünk nagy buzgalommal, körültekintéssel, hálásan és gyümölcsözően művelt meg. Énekeskönyveink

rendszeres vizsgálata bizonyára még bő példákhoz és eredményekhez vezet majd. Megemlítem, hogy Mapes Walter korcsma-dalát még Ráday Gedeon is lefordította s fölvetem a kérdést, hogy Falúdi allegorikus pásztor-idilljei nem függenek-e össze a karácsonyi misztériumjátékok pásztorvilágával.

A termékeny és termékenyítő dolgozatért hálásak lehetünk a szerzőnek. Meg kell azonban említenünk néhány — nem tárgyi — észrevételünket. Az egyik, hogy helyenként túlságosan kiszélesíti mondanivalóinak medrét; a másik, hogy a sohasem tagolt forma — majdnem hatodfél íven át megállás és lélegzet nélkül adja elő mondanivalóit — annál inkább megnehezíti az áttekintést, mert stílusa és gondolatmenete néha rapszodikus, szaggatott.

Gálos Rezső.

Hézszer László: Átöröklés, mint végzet. Budapest, É-n., 8-r., 227 lap.

Az élettani energiák folytonosságának szenteli szerzőnk könyvének bevezető és kissé hosszúra nyúlt fejezetét. Meglehetősen nehéz és tömör stílusban foglalkozik az anyag és energia kérdéseivel, majd áttér a szerves élet kérdésére, melyet az anyag degradációja egyik tünetsoportjának tart. De hogy mikép jött létre, azt ennek ellenére nem magyarázza meg. Mindenesetre a lélekről is kijelenti, hogy elvesztette metafizikai jellegét abból a célból, hogy vegytanná és bonctanná materializálódjon. (sic!). Az élet fejlődéstörténete egyenértelmű szerinte a táplálkozás fejlődésmentével. Az ember is gastrocentrikus életfelfogású. Az aszketizmus a pathológia körébe tartozó erőmutatvány. Ez és hasonló elmékedések után a fajfenntartó szaporodásnak kérdésére tér át. Böven foglalkozik a szaporodás módjaival, a csiraplasma folytonosságának tanával, s ezt »energetikai szempont«-ból értelmezi, az egyént pedig az élettani folytonosság egy láncszemének tartja. A következő fejezet az élettani átöröklés kérdését tárgyalja. A történelmi előzmények után böven foglalkozik a chromosomák tanával, elismeri jelentőségüket, de úgy véli, hogy nagyobb jelentőséget tulajdonítunk nekik, mint amennyivel valóban bírnak. Az egész átöröklést az élő anyag vegyutana egy csodás fejezetének vallja. A fiziológias anyagcsere előfeltételeit a faj átöröklés tárgyának, viszont a kóros anyagcserezavarok átöröklését familiáris jellegűnek véli. Erre bizonyítékul hozza fel a praecipitin reakciókat, valamint a Hirschfeld-féle bióchemiai vérindexet. Itt főleg Verzár vizsgálataira hivatkozik. Azt állítja, hogy a vércsoportok öröklésének végérvényes megállapítása még nem sikerült. Ezzel szemben épp a Hirschfeld-féle vérindex dőlt meg, s Bernstein a vércsoportok öröklődésének kérdését teljesen tisztázta, úgyhogy a szerzőnek ez az állítása már megcáfoltnak tekinthető. Viszont helyesen mutat rá arra, hogy az átöröklés a folytonosságot jelenti. A környezeti hatásokat illetőleg azt vallja, hogy azok öröklődnek. E téren első érvét Kammerer vizsgálatai szolgáltatták, kár azonban meg nem említenie, hogy Kammerer akkor, mikor egyik volt asszisztense vizsgálatainak megkorrigálását bebizonyította, öngyilkos lett, s így vizsgálatai nem fogadhatók el.

Szerzőnk a környezeti hatások érvényesülését a testen keresztüli behatásban, szomatikus indukcióban látja. A továbbiakban a kóros átöröklés kérdése foglalkoztatja. A csirakárosodást illetőleg elsősorban az alkoholnak